

Azərbaycan milli musiqisinin inkişaf mexanizmləri

Amil Əsgərov 

Açar sözlər: Azərbaycan, Ü. Hacıbəyov, milli musiqi, muğamlar, milli mədəni

Keywords: Azerbaijan, U. Hajibeyov, national music, mughams, national culture

Əsrlərin sınağından keçib günümüzdə qədər qorunan milli orijinallıq günümüzün aktual problemi olub, xalqın mövcudluğunun realist sənətdəki inkişafının obyektiv nümunəsidir. O istər-istəməz bədii obrazın obyektiv vəhdət və reallığını həssas əks etdirmə forması kimi bir duyğudan irəli gəlir. Ümumilikdə sənətdə, xüsusən də musiqidə milli anlayış, ona münasibət, onun təzahür formaları davamlı olaraq tarixi dəyişikliyə məruz qalıb və qalmaqda davam edəcək. Bunu isə qloballaşan dünyanın ümumiləşən problemi kimi qiymətləndirmək lazımdır. Xalqımızın türklük təfəkkürü onun mövcudluğu və təşəkkülünün ən mühüm xüsusiyyətlərindən biridir. Millətin birləşmiş bir obrazı meydana gəldikdə, bütöv bir xalqdan danışmaq olar. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, yuxarıda sadalanan bəzi əlamətlər varsa, xalqın formalaşması özünü göstərməklə sənətə, ədəbiyyata, rəssamlığa, teatr və musiqiyə dominant təsir göstərir.

Bütün bunları nəzərə alaraq xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, sənətdə milli musiqi mövzusunu təhlil edərkən bu meyarları göz ardı etmək olmaz. Azərbaycan milli musiqisinin inkişaf mexanizmlərini təhlil edərkən biz, təbii ki, xalq folklorunun fundamental sahələri olan muğam və aşiq sənətinə toxunmaya bilmərik. Hər xalqın şifahi ənənəyə əsaslanan, ustaddan şagirdə ötürülməklə nəsil-dən-nəsilə keçən folklor sənəti vardır. Biz artıq əvvəldə muğam sənəti haqqında Ü. Hacıbəyovun “Xalq musiqisinin əsasları” adlı monoqrafiyası haqqında geniş məlumat verdik. Bu məqamda isə aşiq sənətinin xalq musiqi xəzinəsi kimi nə qədər böyük əhəmiyyətə malik olması haqqında məlumat verməyi özümüzə borc bilirik. Elektron musiqi alətlərinin texnoloji üstünlüyü şəraitində fərdi qaydada səhnəyə çıxıb dinləyici kütləsini ələ almağı bacaran, saatlarla ətrafına öz elektoratını toplaya bilən aşiq sənəti doğrudan da xalqın bu sənətinə olan marağını təmin etməyə borcludur. Ü. Hacıbəyov muğamları sistemləşdirərək bəstəkarların və musiqişünasların istifadəsinə verdi. Amma aşiq sənətini toplayıb musiqi ictimaiyyətinə çatdırmağa isə ömür vəfa etmədi. Aşiq sənəti də muğam sənəti kimi dərin köklərə malikdir və onun tədqiq olunub peşəkar musiqiçilərə təqdim olunmasına ehtiyac var.

Azərbaycan milli musiqisinin inkişaf mexanizmləri haqqında danışarkən bəzi problemlərə toxunaraq mədəniyyətimizin qarşısında duran bütün məsələlərə təbii ki, aydınlıq gətirə bilmərik. Ardıcılıqla göstərilən hər bir məsələnin ayrı-ayrılıqda geniş təhlilə ehtiyacı vardır. Bir daha vurğulamağa ehtiyac vardır ki, söhbət təbii və məntiqi tarixi inkişafın sadalanması və tədqiqindən deyil, həm də bu sahələrin çevik həssaslıqla Azərbaycan mədəniyyətinə qazandırılmasından gedir. Bütün bunları nəzərə alaraq sonda qeyd edək ki, bu sahədə işləyən çoxlu ziyalıların olmasına baxmayaraq Azərbaycan milli musiqisinin inkişaf mexanizmlərini təhlil edən və hərtərəfli

inkışafını təmin edən bəstəkar, musiqişünas və tədqiqatçılara hələ də ehtiyac vardır.

Milli mədəni sərvətlərin öyrənilməsi. Azərbaycan mədəniyyəti musiqi tarixinin ən maraqlı dövrlərindən birini yaşayır. Əminliklə demək olar ki, incəsənətdə bu milli intibahı, milli musiqinin özəlliyi probleminin tədqiqi yaradıcılığı üçün belə, bu qədər mühüm aktuallığa, sırf praktiki əhəmiyyətə malik olmamışdı. Azərbaycan mədəniyyətinin tərkib hissəsi olan musiqimizin inkışaf mexanizmi özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Müstəqillik dövründə yeni vüsət alan milli musiqi sənəti dünya səhnələrinə geniş yol tapmağa başlamışdır.

Milli mədəni sərvətlərin öyrənilməsi, onların əhəmiyyətinin dərk edilməsi, milli adət-ənənələrə diqqətli münasibət mədəniyyət sahəsində dövlət siyasətinin tərkib hissəsinə çevrilir. Təsadüfi deyil ki, mətbuatda getdikcə ümumi nəzəri formada bəstəkarlarımızın musiqi əsərlərinin təhlili ilə bağlı milliliyin musiqidə istifadəsi, inkışafı barədə suallar, qaldırılan yazılar getdikcə artır. Məqalədə ələ almaq istədiyimiz mövzu da məhz bununla bağlıdır. Məqsədimiz müasir mərhələdə çoxcəhətli yaradıcılıq təcrübəsi üçün ən vacib olan bəzi problemləri nəzərdən keçirmək, onun aspektlərini müəyyənləşdirməkdir. Milli musiqinin orijinallığının necə qorunduğunu öyrənilər arəşdırmazdan əvvəl mütləq bir neçə ilkin təhlillər aparılmalıdır.

Əsrlərin sınağından keçib günümüə qədər qorunan milli orijinallıq günümüzün aktual problemi olub, xalqın mövcudluğunun realist sənətdəki inkışafının obyektiv nümunəsidir. O istər-istəməz bədii obrazın obyektiv vəhdət və reallığını həssas əks etdirmə forması kimi bir duyğudan irəli gəlir. Ümumilikdə sənətdə, xüsusiən də musiqidə milli anlayış, ona münasibət, onun təzahür formaları davamlı olaraq tarixi dəyişikliyə məruz qalıb və qalmaqda da davam edəcək. Bunu isə

qloballaşan dünyanın ümumiləşən problemi kimi qiymətləndirmək lazımdır. Xalqımızın türklük təfəkkürü onun mövcudluğu və təşəkkülünün ən mühüm xüsusiyyətlərindən biridir.

Millətin birləşmiş bir obrazı meydana gəldikdə, bütöv bir xalqdan danışmaq olar. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, yuxarıda sadalanan bəzi əlamətlər varsa, xalqın formalaşması özünü göstərməklə sənətə, ədəbiyyata, rəssamlığa, teatr və musiqiyə dominant təsir göstərir. Bütün bunları nəzərə alaraq xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, sənətdə milli musiqi mövzusunun təhlil edərkən bu meyarları göz ardı etmək olmaz.

Lakin eyni zamanda biz digər tərəfdən ifrata varmamalı, həm də unutmamalıyıq ki, müxtəlif xalqların mədəniyyətlərinin tarixi formalaşmasında və inkişafında onların təkcə fərdi fərqliliklərinin deyil, həm də ən azı bir neçə amillə müəyyən edilən inkişaf mexanizmi xüsusiyyətləri də aşkara çıxarılmışdır. Birincisi, müxtəlif xalqların tarixi və sosial-iqtisadi mövcudluq şəraitinin oxşarlığı, ikincisi isə onların daimi qarşılıqlı əlaqəsidir. Çünki insan mədəniyyətini bütövlükdə fərdi, təcrid olunmuş, öz-özündə inkişaf edən ayrıca mexanizm hesab etmək sadəcə mümkün deyil.

Göründüyü kimi milli musiqinin unikallığının necə təzahür etməsi, hansı istiqamətdə inkişaf etməsini ayırd etmək o qədər də asan deyil. Milli melodik intonasiya quruluşu musiqinin metro-ritmi, temبری və s. kimi spesifik xüsusiyyətləri əsərin milli kimliyini müəyyən edən əsas elementlərin təhlili ilə başlayır. Qeyd etmək lazımdır ki, biz Azərbaycan milli musiqisinin inkişaf mexanizmlərinin araşdırılması məsələsindən nisbətən uzaqlaşsaq da, məqsədimiz ümumi planda elə məhz araşdırdığımız bu mövzunun dərin təhlilidir.

Beləliklə, mədəniyyətin inkişaf mexanizminin musiqi sənətində də təməl prinsiplərlə eyni olduğunu təsdiq etmək mümkündür. Musiqidə milli kimliyin təzahürü. Hər bir xalqın özünəməxsus musiqi əsərlərinin müxtəlif növləri, başqa sözlə desək, musiqi janrları olduğu kimi, Azərbaycan xalq musiqisinin də öz spesifik xüsusiyyətlərinə görə müxtəlif mahnılardan, təsniflərdən, rəqslərdən, rənglərdən, şikəstə və muğamlardan ibarətdir.

Azərbaycan milli musiqisinin inkişaf mexanizmləri haqqında danışarkən bəzi problemlərə toxunaraq mədəniyyətimizin qarşısında duran bütün məsələlərə təbii ki, aydınlıq gətirə bilmərik. Ardıcılıqla göstərilən hər bir məsələnin ayrı-ayrılıqda geniş təhlilə ehtiyacı vardır. Bir daha vurğulamağa ehtiyac vardır ki, söhbət təbii və məntiqi tarixi inkişafın sadalanması və tədqiqindən deyil, həm də bu sahələrin çevik həssaslıqla Azərbaycan mədəniyyətinə qazandırılmasından gedir. Bütün bunları nəzərə alaraq sonda qeyd edək ki, bu sahədə işləyən çoxlu ziyalıların olmasına baxmayaraq Azərbaycan milli musiqisinin inkişaf mexanizmlərini təhlil edən və hərtərəfli inkişafını təmin edən bəstəkar, musiqişünas və tədqiqatçılara hələ də ehtiyac vardır.